

Çevrimyazı

Karmen

-Karmen'in Sevdaları Üç Ay Sürmez!-¹

Carmen

-Loves of Carmen would not Last more than Three Months-

Mehmed RAUF²

Çevrimyazı³ : Sinan ŞANLIER⁴

Resim 1: Mehmet Rauf'un kaleme aldığı Safo ve Karmen isimli çalışmanın iç kapak resmi.
(Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege koleksiyonu)

¹ SAFO ve KARMEN, İstanbul, Şule Neşriyatı, Matbaa-i Orhaniye, 1920 (katalog bilgisi, İBB Atatürk Kitaplığı'ndaki hâliyle aktarılmıştır). Kaynak, İBB Atatürk Kitaplığı'nda SEL_Osm_01077 kayıt numarasıyla yer almaktadır. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümü Safo (5-38 sayfalar), ikinci bölüm ise Karmen'e (43-64 sayfalar) aittir. Her iki bölümün de sonunda 1313 tarihi bulunmaktadır. Editörün Notu: Aşağıdaki metinde yer alan kimi ifadeler "Çingene" olarak adlandırılan peripatetik toplulukların kimi mensupları için rahatsız edici olabilecek bir nitelik taşımaktadır. Derginin editörleri bu ifadelere hiçbir biçimde katılmamakta, kurguların gerçekliği yönünde görüş belirtmemektedir. Metin ilgili dönemde "Çingene" olarak adlandırılan peripatetik grupların mensuplarının dışarıdan algılanma biçiminin bir yönünü yansıtmaya itibarıyla bir belge niteliği taşımaktadır.

² Mehmed RAUF (12 Ağustos 1875 – 23 Aralık 1931). Eğitimi İstanbul'da tamamladıktan sonra deniz subayı oldu. Staj için Girit'e, Kiel kanalının açılışı için ise Almanya'ya gönderildi. Başından üç evlilik geçti, 1908 yılından sonra yazarlıkla hayatını kazandı. Edebiyatın birçok türünde eser veren M. Rauf'un en bilinen eseri Eylül ismini taşır. https://www.turkdebiyati.org/mehmet_rauf.html. M. Rauf'un kritiğini yaptığı Karmen isimli eser ise Prosper Merimee'ye aittir. Prosper Merimee, 1803-1870 yılları arasında yaşamıştır. P. Merimee, çok sayıda hikâye ve roman yazmış, çeviriler yapmıştır. Karmen, ilk önce 1845 yılında *Le revue des deux mondes* dergisinde yayınlanmış, 1847 yılında kitap olarak okuyucuya sunulmuştur. Karmen edebiyatın ve sahne sanatlarının hemen har alanında kendine yer bulmuş, ilk defa sahnelenmesi ise 3 Mart 1875'te Paris'te Opera Komik tiyatrosunda olmuştur (Merimee, P. *Karmen*, (1945), İstanbul: Hilmi Kitapevi).

³ Metnin günümüz harflerine aktarımında *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* "Ayverdi, İ. (2011). I-III. Cilt, İstanbul: Kubbealtı Yayınları" ve *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* "Devellioğlu, F. (2013). Ankara: Aydın Kitabevi"; özel isimlerin yazımında ve yazım kurallarında ise *Yazım Kılavuzu* "Akalin, Ş.H. (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları" esas alınmıştır. Parantezler tarafımızdan konmuştur.

⁴ Bağımsız araştırmacı, sanliersinan@hotmail.com.

Fransa'nın en ciddi, en hakim münekkitlerinin büyük bir hürmetle bahsettikleri Prosper Merime'yi hiçbir zaman hararet ve heyecanı kalp ile okuyamadım; hikâyelerinde o kadar yâbis bir kalp, o kadar ince bir istihza var ki, ancak insanlara karşı infial saatlerimde okursam bir zevk alırım: Bir hülyaaaver-i kadın çehresini, bir siyah çarşafı hayal dilberi, peçenin arkasında müte-reddit bir katreyi ismetle lerzanı siyah gözleri düşünerek, gençliğin iştıyakı hamleleriyle okunacak eserler hala Merime'nin eserleridir. Merime Rus lisanına da aşına olduğundan Puşkin'den, Gogol'dan bazı eserler tercüme etmiş, Rus edebiyatını Fransa'da tanıtmak için birçok tetkikatta bulunmuş bir edip, bir nakil olmak itibarıyla pek muhterem bir muharrir olmakla beraber hikâyelerinde çarpan bir kalb yerine titremeyen bir el, bir neşterli desti tariz ve tenkit vardır.

Hatta en aşıkane olan bir eseri, şu Karmen bile okunursa müellifin her şeyden ziyade Kıbtîlerin (Çingeneler) lisanından, Bohemya Kıptîleriyle İspanyanınkilerin lisanca, âdetce farklarından, bunları tetkik için ettiği seyahatlerinden bahsettiği görülür. Bu bahis esnasında rast geldiği bir vakayı nakleder, bir vaka ki seyahati müddetince orada burada topladığı nakarat (tekrarlar) ile bir hikâye olmuştur. Fakat nedir bu hikâyeden yapılan operadaki his ve hararet, bu eserin muharrirleri olan Alevi (Halevy) ile Mayak (Meilhac)⁵ nasıl adamlardır ki hikâyede bir aşk, pür ateş bir aşkı bulmuşlar, bunu o kadar güzel yazmışlardır, Karmen sade bir facia itibarıyla mükemmel bir levha-i aşk ve ihtirastır. Zaten Alevi'nin hikâyeleri kudretini ispat eder, Mayak'la beraber yazdıkları kırk kadar müdhike, opera, operet ise tiyatro mevcut olan her yerde herkesin ezberindedir.

Bu güzel faciaya Bize'nin en şuh ve latif mûsikîsini ilave eder ve bunu icra ve tagan-ni için bir güzel primadonna ile bir hararet-i tenvirde bulursunuz, şu suretle tertip ve ikmal etmiş olacağınız sahnenin karşısında unutulmaz mest-i saniyeleri geçirirsiniz.

Bu saniyeleri ben birçok kereler geçirdim, bütün ruhumla, bütün kalp ve ruhumla Karmen'in Don Joze'nin aşk ve hayatlarını yaşadım, bütün hiss-i zevkimle musiki çalan o mesâbisini mes ettim. Vaka o bahtiyarlardan olmadım ki mesela bunu Opera Komik'te en mümtaz bir primadonna ile görmüşlerdir. Fakat herkesten teşne bir ruh-ı raşedar hepsinden müştak bir şevk ve aşk ile hepsi kadar, belki hepsinden ziyâde mest ve mahzuz oldum.

Çünkü bu oyunda bütün aşk-ı beşer, aşk-ı muhteris-i beşer, azap ve işkence ile, hırs ve hıyanetle, ateşlerle, kıskançlıklarla geçen aşk-ı beşer gösterilmiştir; o kadar gösterilmiştir ki, bence bu onun bir timsalidir.

Karmen öyle bir kadındır ki, şuh, çalak, sizi sükunet-i hayatınızdan alarak ateşler içine atar; o kadar iştıyak ile o kadar ısrar, o kadar devam eder ki harap olursunuz. Mukavemetlerinizi eritmek için öyle cazibedar nazarları vardır ki başkalarının verdikleri hayatları reddedip sizin te-bessümünüzü dilendiğini anlatır; lakaytlığınızı perişan etmek için öyle te-bessümleri vardır ki, nasıl mukavemet ettiğinize taaccüp ettiğini, böyle mukavemetlere alışamadığını, sizi mutlaka esir edeceğini söyler... Göğsünün semenleri (yaseminleri) o kadar pür lisandır ki sizi günaha davet edişlerine vermek için bütün hayât-ı beşeri dilenirsiniz, nihayet bitap ve harap, uzattığı kâse-i aşk ve garamı kapıp içersiniz... Ve ilk hatvede bir belaya duçar olursunuz.

Don Joze de böyle oldu, İşpilyat'ın bütün delikanlıları Karmen'in peşinde gezip de onun tarafından istihfaftan (küçük görme) başka bir şeye nail olamadıkları, Karmen'in refikalarıyla çalıştığı sigara fabrikasının kapısına toplanarak paydos saatlerini bekledikleri zaman Don Joze, Bona-

⁵ Karmen'in librettosunu hazırlayan iki kişi; *Henri Meilhac* ve *Ludovic Halévy*.

varlı onbaşı fabrikanın karşısındaki karakolda, köydeki annesiyle nişanlısı Mikaela'yı düşünerek yaşıyordu. Karmen'i gördükçe bir günahattan kaçır gibi bu hafif ve havai, hakkında bin türlü fena şayialar olan bu şuh ve dilbaz kadından nefretle içtinap eder, onun ara sıra gamzelerine, âdeta alenen gösterdiği iştihaklara karşı bütün kalbinde titreyen bir dermansızlıkla bir korku, bir gizli korku kendisini saatlerce işgal eylerdi. Bir gün Karmen o kadar üzerine düştü, herkesin içinde o kadar meftunane, o kadar calipane davrandı, nihayet dudaklarında gezdirdiği bir çiçeği yüzüne öyle fırlattı ki zavallı delikanlı lerzan ve perişan, karakolunda yalnız kaldığı zaman hâlâ dalgındı. Herkese karşı lakayt kalan bu kadının kendisine bu kadar iştihak-ı gurur ricalisini tehzil ediyordu. Fakat bu fena kadının, bunun kendini sürükleyeceği levsten kaçınmak için bu melun kadına mukavemet edeceğine yemin ediyordu. Sanki bu yemini hemen bozmak için fabrikada bir arbede oldu; bu vahşi huylu, zapt olunamaz kadın hiç kimseyle iyi geçinmez, damarlarında kaynayan Kıpti kanı onu her gün böyle huşunetli, gürültülü bir hayat içinde yaşattırdı. O gün de derakap Karmen'i tutup karakola getirirler; orada başçavuş jurnalı yapıp, Karmen'i merkeze göndermek üzere odasına girince, Karmen yanında yalnız kalan Don Joze'yi iğfal için öyle şeyler yapar, kendisini kurtarmasına mukabil öyle vaatler verir ki, nihayet mağlubu zaaf ve aşk olan zavallı erkek kalbi: "Peki Karmen" diye yakarır. "Peki, hayatım senindir, fakat bilmiş ol ki vaadini tutmazsan fena olur".

Bu oyunda bir Karmen, bir Joze yoktur, bunda kadın kalbiyle erkek kalbi, sizi sarhoş eden, kara gözleri, pür vaat sinesi, hararetili dudaklarıyla, daima galebe eden kadınla daima, daima mağlup olan, daima ağlayan erkek vardır. Don Joze de Karmen'i kaçıtır, ve bunun için hapse girer, lakin hapisten çıkınca öyle bir hayat sürecekler ki ilelebet unutamayacaklar... Bu fikirle bu iftirak iki tarafın ateşini de son dereceye getirir, çabuk kurtulsun diye Karmen bilmem nereden biriktirdiği bir lira ile bir eğeyi Joze'ye gönderir, lira ile zindancı kandırılacak, eğe ile parmaklık eğelenecek. O kadar dalgın ve meşguldür ki, kendisi bile şaşırıyor, hissediyor ki kimseyi şimdiye kadar böyle sevmedi, İspiliya'nın en kahraman boğa pehlivanı olan Eskamillo'nun maşukasını bile "kalbim boş değildir!" diye ihmal etti. Hatta mensup olduğu yer, büyük gümrük kaçakçı çetesi reisinin ibrâm-ı hilafına olarak şehri terk etmeyecek, çünkü yakında Joze çıkacak. Şimdi reisin tehdidine bile karşı geliyor; birisini seviyor, ondan!

Bütün haydutlar kahkahalarla gülüyorlar, nasıl, Karmen birini seviyor ha, lakin bırakın bu alayı canım... Karmen kimseyi sevmez, sevemez! Anlıyor musunuz? Bu mümkün değil, görülmüş değil! O bilakis ciddi ciddi başını sallıyor, lakin sahih seviyor mu? Yoksa bir heves mi? Biliyor ki Don Joze kendisine hiç uymayacak bir çocuk, o kadar anif ve haşin, o kadar kıskanç, bakir kalpler... Karmen'in bütün hevesleri, bütün arzuları onun mağlubu hevesi olacak. Şimdiye kadar serbest alışmış, kimseyi dinlememiş Karmen ne yapacak, bunu düşündükçe dalıp kalıyor, hayatının harap olacağını görerek tereddüt ediyor, sonra omuzlarını sallayarak "Adam sen de ne olurmuş, şimdi seviyorum a, elvermez mi?" diyor.

Mahaza, ah Don Joze kendisine uysaydı, kendisine uysaydı da beraber yaşasalardı, bir takım namus-u çocukluklarını bırakıp, çeteye girseydi, ah ne müsavat olacaktı, halbuki nafile, ne olsa Joze bu işi yapmayacaktır.

Bunu ne teessüfle söylüyor, hatta sararıyor, hatta... Lakin odur, Don Joze'dir, işte onun sesi; oh, demek hapisten çıkmış, ve hemen evvelce karakolda verdiği mevadd-ı alâkana şitab etmiş, oh, siz gidin Allah aşkına, sizi görmesin...

Don Joze, hapisten kaçmayı muvafık görmeyerek ceza müddetinin hitamını beklemiş, ve hemen çıkar çıkmaz işte buraya gelmiştir. – Ah Karmen, senin için– O zaman Karmen, Joze'nin boy-

nuna atlayıp göğsüne başını koyarak “Evet, evet benim için, fakat ben borcumu öderim” diyor.

Bunun üzerine bir meclis-i garam ve safa başlar, rakslar, şuhluklar, buseler, her şeylerle bir meclis-i aşk ve ihtiras ki ancak bir boru sesiyle nihayete erer; bu boru davetini işitince silkinir, Joze gitmeye mecburdur, Karmen men etmek ister, muktedir olamaz, demek o kadar sevmiyor ha. O zaman “Eğer beni sevsen oraya, oraya, dağlara gelirdin... Benimle beraber dağlara gelirdin, orada yaşadık, beraber yaşadık, eğer beni sevsen, beni sevsen beni bırakmazdın, dağlara gelirdin...” der. Darılır, arkasını döner oturur. Joze şikâyet eder, sızılar, anlatır: “Sen göründün, seni sevdim, sen göründün, bana bir nazar attın senin malın oldum” diye o kadar yalvarır ki nihayet barışırlar. Derken Karmen’i takip eden Joze’nin bir amiri gelir, Joze’yi defetmek ister; o gitmez, zabiti tokatlar; kılıçlara asılırlar. Eğer kaçakçılar gelmeseler kim bilir ne olacak, onlar gelip zabiti tutarlar ve böylece Joze de artık daha ağır bir ceza yememek için Karmen’le dağlara çıkmaya karar verir ve haydut olur...

Haydut! Eğer Karmen’in, yani seven kadının bütün cazibeleri bütün hararetleri takip eden günleri, o dağlarda, serbest, ve mağrur, saf ve muanber rüzgârlara karşı geçen hayatı bir cennet hayatı hâline koymasaydı, Don Joze için bu merteye aşağı bir iş pek ağır gelecekti. Her gün vicdanına menafi işler görmekten gelen îfa-î derûnî ancak Karmen’in bir tebessümü, ancak onun bir gamzesiyle unutuluyordu. Geçen günler muteber nesimler gibi hafif ve mesut geçiyor. Bu dağlarda geçen hayat Joze’yi mest ve memnun etmiştir, Karmen için deli oluyor. Fakat heyhat, Karmen’in sevdaları üç ay sürmez! Karmen’in buseleri tatsızlaşmaya başlıyor; kolları kavuşuyor, gözleri yorgun atıflarla başka yerlere bakıyor. Ah, kadınla erkeğin aşkındaki bu an... Artık sevdiğimizizin saadetine, kalbine, ruhuna elvermediğimizi hissettiğimiz, buna karşı hiçbir şey yapmak mümkün olmadığı, niyazların, giryelerin, ısrarların tebridden başka bir iş görmeyeceğini anladığımız an... Artık onun bütün bütün gevşeyen kollarının boynumuzdan, omuzlarımızdan dalgın dalgın kapadığı, dudaklarını aradıkça düşünmek istiyor gibi başının başka tarafa çevrildiğini, gözlerine baktıkça oradaki keslânın okunmasından korkarcasına nazarların semaya tevcih ettiği an... Bu anı görmemek için ben ölmek isterim!

Fakat Joze, o, Karmen’i takip ediyor; Karmen’in artık تنها yerlerde yalnız kalmak istediği zamanlar yanına gidiyor, kalkarsa beraber yürüyor, ne yapsa eski hareketleri, eski teslimiyetleri, eski şuhlukları, nihayet eski hararet-i aşkı bekliyor; bulamadıkça galeyan ediyor. Nihayet Karmen’in “Ay, rahat bırak!” şikâyetini de işitiyor. O zaman bir cehennem hayatı başlıyor; ısrardan, tacizden, şikâyetten, öbür tarafa gelince içtinaptan, bir berdatdan ibaret bir hayat... Bu azaplar içinde asıl Don Joze’yi harab eden şey Karmen için o kadar fedakârlıklar ettiği, namusunu, hayatını, kellesini, her şeyini onun yoluna koyduğu hâlde berdata layık görülmüştür. Fakat zavallı, zavallı erkek bilmiyor ki bizde artık sevmeyen kadın kalplerine karşı hiçbir şey yok; cebir ve ısrar ile olmaz, bu bir felakettir, artık sevilmiyoruz, bu felakete boyun bükmelidir. Zira ısrar ve taannüd daha ziyade tebrid ve tebâüd eder, ağlar, kıskanır; ah bu kıskançlık, bir kere bu kemiren kurd girdi mi, zaten sevilmediğinizden dolayı tebah (yıkılma) olmuş ruhumuzu ne işkencelerle, ne yeni işkencelerle ezer, bitirir! Karmen’in dalgın dalgın durmasından mutlaka birisini düşündüğünü anlıyor. Bir gün de Karmen kendisini böyle düşünüyordu değil mi? Ah bugün kabil değil mi, bugün artık bunun için hayatını da verse kabil değil öyle mi? Nedir, nedir bu çaresizlik? O zaman bir gün böyle ihmal edileceğini bilseydi o günleri nasıl geçirecekti. Halbuki şimdi düşünüyor ki o günleri ne kadar lakaydane geçirmiştir. Öyle günler biliyor ki arkadaşları bir iş gör-

mek için dağıldığı zaman bunlar çerge de nöbetçi kalmışlardı, uzun saatler onun dizinin dibinde uyduğunu tahattur ediyor. Ah nerede şimdi o saatler ki tekrar gelmeleri ne olsa artık mümkün değil, kaç kere yemin etmişti ki kendisini, ancak kendisini, ölünceye kadar yalnız, kendisini sevecekti. O zaman öselerdi demek bu acıları duymayacaktı, değil mi, fakat ne biliyordu, o erkek kalbinin saffetiyile kadın kalbinin yalanlarına inanıvermişti. Acaba şimdi de kimlere yemin ediyordu?

O zaman kudurur gibi kalıyordu, birisi var mıydı, gerçek birisi var mıydı ki Karmen, kendi yerine onu seviyordu... Lakin ne hakla? Lâkin bütün hayatını eline alıp her şeyi mahvettikten sonra onu bırakıp bir diğeriyle yaşamak, hiç Don Joze sağ iken bu mümkün olur mu?

Bir tenezzüh için çıkmış Eskamillo, o Karmen'e arz-ı aşk etmişken "kalbim boş değil!" cevabını almış, boğa pehlivanı oralarda Joze'ye rast gelir; itiraf eder ki Karmen'i bir türlü unutamıyor, onun peşinde geziyor, şimdi belki kalbi boşalmıştır ümidiyle onu arıyor.

Evet Karmen'in kalbi şimdi artık boşaldı. O da o kadınlardandır ki aşksız, hevesiz yaşayamaz, yeni tahassüsler olmasa sıkıntıdan ölür. Demek onun kalbini sen dolduracaksın? Fakat evvela ortada bir Don Joze, bu hayatından bıkan Don Joze var, gel çarpışalım...

Sonra bunlar hançer hançere vururken Eskamillo'nun ayağı kayar, Don Joze o kadar mütehevvir ki her türlü ulvi cenabı unutup alçakça istifade ederek rakibini öldürecektir. Lâkin Karmen'in bir feryadıyla dolan haydutlar muhasımanı ayırırlar, bu arbede de Joze'yi en çok müteessir eden Karmen'in feryadıdır. Kimin için? Eskamillo'ya nasıl merakla baktı, yaralanmış mı diye ne kadar dikkat etti, ah artık burada nasıl yaşanır? Bu esnada Mikaela, o Joze'nin Karmen için terk ettiği saf ve pak Mikaela gelir; Joze'nin validesi hastadır, ölüyor, eğer gelmezse hasret gidecek... Karmen gelip tahkirle "ne duruyorsun, der, gitsene... zati bu işler senin yapacağın şeyler değildi ya... Haydi, haydi..."

Parçalanmış zavallı erkek kalbi bu merhametsiz, bu zalim kadın tahkiri önünde, sevilmedikten başka şimdi bir de tezyif edilince tuğyân eder. Fakat Mikaela'nın ısrar-ı masumanesi bir taraftan, validesinin muhtazır (ölmek üzere) hayali diğer taraftan gelir. "Karmen, yine görüşürüz!". Ve Don Joze Mikaela ile şehre gider. Artık bitti, her şey bitti öyle mi?..

Eskamillo'yu takip ederek şehre gelmiş olan Karmen'in sevdaları herkesin ağzında; gece gündüz yeni aşıklar ayrılmıyorlar, o kadar mesut ve bahtiyardırlar. Karmen ara sıra: "Don Joze'yi gördük, sizin arakanızdan geliyordu" diyenlere o bir Kıpti-i saf-ı derunanesiyle: "Ne olur, zaten ben faldan anladım, onun eliyle öleceğim..." diye omuz sallar. Bir gün bir yerde yine karşısına çıkınca onun bütün istirhamlarına, bütün ısrarlarına, nihayet bütün tuğyân ve tehevürlerine tahkir ve nefretle mukabele eder, o kadar ki elindeki yüzüğü, bir hatıra-i mazi olan yüzüğü tükürüp yere atar, koşup tiyatroya girmek, içeride alkışlandığı işitilen o kahraman pehlivana gitmek ister. O zaman Joze'nin gözleri döner, "her şey bitti, Karmen, öleceksin!" der. Bir dakika sessiz bir mücadele, kurtulup kaçmak için oraya buraya salan Karmen'le önünü kestirip hançerlemek isteyen Joze'nin mücadelesi sürer; nihayet Karmen bir zaman Joze'nin başına, muhid-i sükûn-ı garam olan göğsünden hançeri yiyerek arka üstü yerlere serilir. Ah bu miskin, bu zayıf erkek kalbi, şimdi öldürdüğü kadının üzerine dayanıp hıçkırır: "Karmen, ah Karmen!.."